INTELLIGENCE AND SECURITY IN THE 21ST CENTURY

TEHNICA ELICITĂRII – REEVALUAREA *EXPLOATĂRII ÎN ORB*

Teodor Octavian TROPOTEI*
Ioan DEAC**

Abstract

Academic studies in the sphere of intelligence have been fueled by the need to provide a scientific basis for the knowledge and foresight of the processes, activities and products pertaining to the field. Intelligence studies have traditionally been oriented towards the stages of the intelligence cycle, intelligence typology, doctrines, taxonomies, technological data collection, axiological and ethical aspects, and the feedback received from the recipients of the finished intelligence product. However, intentionally or not, the academic studies have, most of the times, left undocumented one of the fundamental activities of the field, i.e. the collection of information from human sources – HUMINT. Considered rather spycraft, or tradecraft at best, the lack of scientific research in this sub-field can be motivated, in the absence of a better argument, either by excessive and improper scientific restraint, or by invoking, as inappropriately as in the first case, the protection of professional secrecy.

This article aims to identify scientific foundations of information exploration/exploitation in the process of elicitation, which is a technique used to extract information from people without raising suspicion that specific facts are being sought.

Keywords: *intelligence, humint, elicitation, exploration/exploitation in the process of elicitation.*

Introducere

Ideea potrivit căreia obţinerea informaţiei şi accesul la aceasta au avut un rol marcant în desfăşurarea evenimentelor istorice condiţionându-le este magistral ilustrată în lucrări de referinţă ale unor cercetători români precum Alexandru Popescu (Popescu, 2012, p. 11),

*Doctorand în cadrul Academiei Naţionale de Informaţii „Mihai Viteazul", tropotei.teodor@gmail.com.
**Prof.univ.dr. în cadrul Academiei Naţionale de Informaţii „Mihai Viteazul", ioan.deac@animv.ro.

Marian Ureche, Aurel Rogojan (Ureche & Rogojan, 2001, p. 21), sau ale unor cercetători americani precum Cristopher Andrew (Andrew, 2018) sau Michael Warner (Warner, 2009, p. 22), care arăta, de o manieră generală, că deja *tratatele antice prezintă maniere de operaționalizare ale ciclului de intelligence în cadrul formelor de organizare economică, socială, politică.*

Actualmente, deşi domeniul *intelligence* a dezvoltat şi aplică metode ştiinţifice dedicate, abordarea ştiinţifică a *HUMINT* se regăseşte mai degrabă în perimetrul preocupărilor altor ştiinţe socio-umane: istoria, psihologia, sociologia, antropologia, ştiinţele comunicării (Dujmovic, 2005). Preocupările în acest sens sunt preponderent circumscrise psihologiei aplicate şi practicilor agenţiilor de *intelligence* americane ulterioare celui de-al Doilea Război Mondial şi au fost făcute în încercarea de a veni în sprijinul activităţii de *intelligence* operaţional prin identificarea unor seturi de tehnici care să se adreseze în mod explicit culegerii de informaţii din surse umane.

În acest context, deşi studiile de *intelligence* sunt acceptate ca domeniu ştiinţific de sine stătător, domeniul *HUMINT* – definit în literatura de specialitate anglo-saxonă ca fiind culegere a informaţiilor în domeniul securităţii: *„human intelligence – intelligence militar obţinut din surse umane ce deţin cunoaştere în aria de interes”* (Collins, 2014), nu beneficiază de o teoretizare specifică, fiind privit de către teoreticieni şi de către practicieni ca *tradeskill*, deşi – în opinia noastră – există toate elementele ce permit diferenţierea cunoaşterii de la nivelul simţului comun la cel ştiinţific.

Motivaţia cercetării – teorie şi raţiuni

Demitizarea subiectului adus în discuţie aici, tratarea sa dintr-o perspectivă ştiinţifică, prin eforturi de abstractizare, analiză, sinteză, abordare ştiinţifică a domeniului, poate clarifica şi investiga domeniul *HUMINT* şi poate identifica soluţii ce produc rezultate repetabile, ce pot fi standardizate şi optimizate, adică teoretizate, depăşindu-se astfel etichetările *spycraft* sau *tradecraft.*

Deşi nu ne propunem să abordăm domeniul *HUMINT* dintr-o perspectivă holistică, considerăm că este imperios necesar să începem pornind de la clarificarea conceptelor şi a modului în care acestea se

regăsesc atât în practica, cât și în teoriile pe care le intersectează. Instituirea unei maniere riguros argumentate din punct de vedere științific a fost inițializată de către George Cristian Maior (Maior, 2009, p. 6), fost director al Serviciului Român de Informații, în contextul inaugurării Revistei Române de Studii de Intelligence, când preciza că abordarea studiilor de *intelligence* și a domeniilor sale trebuie realizate din perspectivă ***istorică*** *– în vederea identificării apariției și evoluției fenomenului;* ***teoretică*** *– ca demers ce permite individualizarea domeniului studiat în raport cu alte științe apropiate;* ***legalistă*** *– ca abordare specifică statelor democrate ce pun preț pe drepturile și libertățile cetățenilor, respectiv pe aspectele etiologice, axiologice; acest tip de abordare este în măsură a trasa viziunea, misiunea, sarcinile și obiectivele organizațiilor de intelligence astfel încât acestea să nu genereze conflicte funcționale între conceptele de libertate și securitate.* În cazul de față vom utiliza în special primele două abordări menționate.

Clarificarea conceptelor utilizate în cadrul acestui domeniu al studiilor de *intelligence* – va permite, ulterior, utilizarea lor într-o manieră clară, coerentă, corectă și va invalida utilizarea lor în contexte inadecvate, fie din ignoranță fie din malițiozitate.

În demararea studiului am utilizat modelul propus de către Eugen Glăvan (Glăvan, 2014), care o citează pe Kimberly A. Neuendorf (Neuendorf) și am inițiat acest demers prin explicitarea modului în care subiectul abordat este de interes.

Decizii conceptuale

Studiul de față își propune să aducă în lumină și să identifice *pattern*-urile acționale utilizate în *HUMINT* prin metode non-intruzive de comunicare, în lipsa unei rețele informative, de la persoane care au acces la date de interes pe care **le dezvăluie** unui operator HUMINT, **fără a sesiza scopul demersului inițiat de către acesta din urmă**. Furnizarea de informații în afara contextului generat de rețeaua informativă este, credem noi, o precizare relevantă, întrucât literatura de specialitate face trimitere, de regulă, doar la contextul obținerii de

informații de către operatori/ofițeri specializați, *handleri*[1] (MI5, 2019) care gestionează agenții într-o formă de lucru organizată (rețea informativă), sistematizată; rețeaua gestionată astfel este formată din **persoane care, în cunoștință de cauză, acceptă faptul că acționează în beneficiul unui serviciu sau unei agenții de informații și care oferă informațiile solicitate** de către acei *handleri*.

În acest context este necesar să precizăm că o primă definire a tehnicii care reprezintă preocuparea demersului de față („exploatarea în orb") a fost identificată în arhiva gestionată de către CNSAS și se regăsește în materialul *„Index de termeni și abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securității"* (C.N.S.A.S, n.d.). În materialul menționat, „exploatarea în orb" este explicată ca *„metodă operativă constând în culegerea de informații sub acoperirea unei identități false. Obținerea unor informații prin metoda exploatării în orb era consemnată ca atare în documente".* De asemenea, în *„Ghid bibliografic privind problemele muncii de informații și contrainformații tratate în lucrările pe bază de traducere editate în Ministerul de Interne"* (C.N.S.A.S., 1979), *exploatarea în orb* este menționată ca: *„metodă folosită în munca de informații și contrainformații".*

Florin Buștiuc (Buștiuc, 2015) face trimitere la această tehnică de exploatare informativă prezentând – o drept *„culegerea informațiilor prin inițierea și manipularea unor conversații într-o direcție care să permită formularea rezonabilă/normală a unor întrebări despre aspecte de interes, ulterior fiind schimbat subiectul de discuție"*. Abordarea autorului este totuși una preventivă, el plasând explicarea tehnicii într-o perspectivă protectivă, contra-informativă și de înțelegere a modului în care poate fi dezvoltat nivelul de *awareness* al unei națiuni prin realizarea unei educații de securitate.

De asemenea, menționăm și o altă încercare de definire a modului în care tehnica este prezentată în viziunea unei organizații private de *intelligence*: *„metoda de culegere a informațiilor prin purtarea unor discuții sau ascultarea unor persoane care dețin informații și nu au pregătirea necesară protejării lor"* (Detectivi-Iași.ro, 2019), pentru a

[1] Spre exemplu MI5 definește agenții – Covert Human Intelligence Sources – ca oameni care pot oferi intelligence ce susține investigațiile noastre și care sunt gestionați de către un officer (ofițer) sau handler.

ilustra conceptele utilizate în activitatea specifică desfășurată de către detectivii particulari.

Sintagma „exploatare în orb", prin care ofițerii Departamentului Secutității Statului (DSS) desemnau această tehnică informativă, face trimitere la sensul figurativ al termenului „exploatare": faptul de a profita, de a trage folos în mod abuziv; dar reprezintă și o contribuție a DSS la dezvoltarea expresivă a limbii române! Expresia „în orb" nu este inventariată în nici o ocurență de către DEX, de unde se poate trage concluzia că „în orb" se poate referi fie la semnificația „lipsă de discernământ" („orb") a celui care furnizează informații fără să-și dea seama de asta, fie la sensul adverbial „pe dibuite, la întâmplare" („orbește"), caracterizând modul de acțiune al ofițerilor DSS. În bună parte, sintagma „exploatare în orb" reunește și surprinde coincidența dintre cele două condiții (lipsa de discernământ a sursei și întâmplarea profitabilă), care fac posibilă obținerea de informații prin această tehnică. Dacă e să acceptăm această explicație semantică, constatăm că, se pot identifica câteva caracteristici specifice tehnicii *exploatării în orb*, respectiv: obținerea de informații prin purtarea de discuții conjuncturale, într-un proces de sondare a unei surse neatente, într-un moment de diminuare a discernământului informativ, de tatonare, fără a face trimitere directă la subiectul de interes și fără devoalarea scopurilor reale urmărite de către operatorul HUMINT, care are șansa ca din întâmplare, să identifice, să obțină și să valorifice date/informații deținute de către sursa informativă.

Așa cum vom arăta mai jos, în subcapitolul 3.4, vom aborda conținutul conceptual al sintagmei *exploatare în orb* într-o analiză comparativă, un *benchmarking*, cu conținutul conceptual al tehnicilor culegere a informațiilor dezvoltate și utilizate de către școala americană de *intelligence* , respectiv tehnicile de elicitare .

În mod dedicat subiectului *elicitation*, în cadrul articolului *Utilizarea tehnicilor de interrelaționare în vederea culegerii de informații* (Tropotei, 2016, pp. 1-2), arătam că tehnica este definită în Merriam-Webster Dictionary (Webster, 2019), *ca proces de a obține (un răspuns / informație etc.) de la cineva; înseamnă a smulge, a provoca, a scoate la iveală*, iar în definiția oferită de L. Michael Hall și Bob G. Bodenhamer

(Hall & Bodenhamer, 2012, p. 632) *implică colectarea de „informații prin observarea directă a semnalelor nonverbale sau punând întrebări…”.*

Potrivit lui Nancy J. Cooke (Cooke, 1994, p. 3), tehnicile și metodele de *elicitation*, de extragere a datelor/informațiilor de interes, au fost obținute prin adaptarea și combinarea de tehnici conexe educației, consilierii, antropologiei, semanticii, managementului, filosofiei, psihologiei, lingvisticii și se referă la modalitatea de a extrage în mod direct informații de la oameni prin purtarea de discuții.

Wayne N. Taylor (Taylor, 2010, p. 6) definește tehnica *elicitation* ca *„arta subtilă de a extrage informații de la un alt individ prin intermediul unor conversații normale și inocente. Definită în profunzime, elicitarea este modalitatea subtilă de a colecta informații de la un individ despre care crezi că probabil deține datele dorite, poate sau nu să admită că le cunoaște, este sau nu doritor să le împărtășească dar care nu trebuie să știe că elicitatorul este interesat de acestea”*.

În abordarea militară a SUA, potrivit Field Manual 2-22.3 (Army, 2006, pp. 1-24) *elicitarea* (combinată cu activitățile de interogare și de *debriefing*) are ca scop culegerea de informații din surse umane prin realizarea și menținerea unor contacte interpersonale cu persoane care dețin/pot deține, au/pot avea acces la date de interes și abordarea lor într-o manieră indirectă, non-invazivă. Aplicarea efectivă a acestei tehnici presupune realizarea și consolidarea unui sentiment de incluziune socială, de apartenență, bazat pe aderarea la seturi de valori comune ce vor determina apariția sentimentului de încredere între în relația elicitator – elicitat, stare de fapt ce poate facilita obținerea de informații.

În viziunea Federal Bureau of Investigations (F.B.I., 2019), tehnica *elicitation* constă în *„colectarea de informații care nu sunt disponibile și realizarea acestui demers fără a atrage suspiciunea că sunt căutate anumite aspecte specifice”*, sau, într-o formulă succintă, *„strategic conversation targeting knowledge”* (conversații strategice ce au ca scop obținerea unor informații de interes).

Etapele studiului

Etapele parcurse în realizarea efectivă a analizei de conținut a documentelor din arhiva CNSAS aferente studiului au vizat, luând ca

model structura propusă de către echipa de cercetători condusă de către S. Titscher (Titscher, Meyer, Wodak, & Vetter, 2000, pp. 62-64): identificarea materialelor, analiza situației care a generat materialul (contextului), determinarea direcțiilor de analiză, formularea întrebărilor/obiectivelor de cercetare, stabilirea unităților de analiză, analiza materialului, formularea interpretărilor.

Identificarea materialului de analiză. Documentarea prealabilă a presupus studierea materialelor, studiilor, cercetărilor pe tema obținerii de informații din surse umane prin metode non-invazive, realizate în contextul evitării devoalării scopului vizat de către un operator HUMINT. Surprinzător sau nu, în literatura de specialitate românească astfel de preocupări lipsesc, ceea ce este poate de înțeles pentru un domeniu științific relativ recent introdus în preocupările teoreticienilor.

În acest context, pornind de la precizarea lui Charles Seignobos (Seignobos, 1901, p. 17) citat de către Septimiu Chelcea (Chelcea, 2007, p. 509; 511; 512) *un document nu este decât „o urmă lăsată de un fapt"*, am pornit la un *studiu al urmelor* (*„etude des traces"*) printr-o *metodă non-reactivă ("unobtrusive research") comparativ istorică* după cum o numea Earl R. Babbie (Babbie, 1975/1992, p. 311).

Metoda prezintă avantajul de a încadra abordări ce permit studierea *documentelor publice și private și analiza secundară,* potrivit lui Guy R. Sedlack și Jay Stanley (Sedlack & Stanley, 1999, p. 295), metodă de natură a ne facilita clarificarea subiectului adus în discuție și de a releva, după cum arăta M. Popa (Popa), *„situații și evenimente așa cum au fost ele consemnate în limbajul personal al autorilor și fără a fi fost afectate de orientări induse de cercetător".*

Întrucât taxonomiile documentelor diferă în funcție de autorul sau de școala sociologică de apartenență, pentru a păstra coerența studiului în ceea ce privește terminologia adecvată, am apelat la clasificarea realizată de către Septimiu Chelcea. Astfel, am utilizat documente scrise necifrice, publice, oficiale. Precizăm că acestea pot fi incluse, după clasificarea făcută de Kenneth D. Bailey (Bailey, 1978/1982, p. 301) și în categoria *documentelor secundare – „realizate de persoane care nu au fost prezente la evenimentele descrise".*

Am utilizat în acest sens (din perspectiva eşantionării) documente provenite din Arhiva CNSAS, respectiv în fondul documentar ce tratează *Broşuri propagandistice şi materiale pentru pregătirea aparatului de Securitate*. În materialele studiate, trimiterile efective la tehnica *exploatării în orb* sunt formulate indirect şi nestructurat, sub forma descrierii unor acţiuni informative încununate de succes derulate de către fostele cadre ale Departamentului Securităţii Statului, sau de către ofiţeri ai altor servicii de informaţii. Întrucât studierea întregului volum de date gestionate de către CNSAS ar fi constituit un demers cronofag, am considerat că este util să utilizăm chiar sugestiile adresate foştilor ofiţeri ai Securităţii, sens în care am utilizat trimiterile indicate în *„Ghid bibliografic privind problemele muncii de informaţii şi contrainformaţii tratate în lucrările pe bază de traducere editate în Ministerul de Interne"* (C.N.S.A.S., 1979, pg. 47-48), material care ne-a permis identificarea materialelor ce tratează subiectul adus în discuţie de către noi, respectiv 22 de documente: *Index de termeni şi abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securităţii* (n.d.), *Hăituiala îndelungată* (1977, p. 17; 38; 152), *Arta Informaţiilor* (1967, p. 120), *Fapte care nu se uită* (1970, pp. 11-13), *Oameni ai informaţiilor* (1972, p. 29), *Dosarul 51* (1970, pp. 16-17), *Sistemul informativ al S.U.A*. (1971, p. 31; 40), *Marile bătălii secrete ale celui de-al doilea Război Mondial, Între Washington şi Tokio* (1971, p. 13; 37), *Război secret între Tel Aviv şi Cairo* (1972, p. 21), *Agent secret la Damasc* (1968, pp. 124-125;139-41;155-156;183-184;189), *Ce ştim şi ce nu ştim despre C.I.A.* (1977, pp. 25;94; 96-97; 118-119;177-178; 197), *În avanposturi informative* (1969, p. 79), *Reţele informative* (1969, p. 79), *Reţeaua marelui şef* (1970, pg. 97-98), *Linia Viking* (1969, p. 148), *Operaţia "Long Saut"* (1972, p. 75), *Vulturul* (1969, p. 46), *Singur printre duşmani* (1971, p. 43), *Planul de măsuri al Consiliului Securităţii Statului în operaţiunea „Ontario"* (1968, p. 95), *Ordine şi instrucţiuni MAI originale* (1954, pp. 296-297; 305-307).

Determinarea direcţiilor de analiză şi formularea obiectivelor de cercetare. Considerăm oportun să plasăm acest studiu în paradigma şcolii româneşti de *intelligence*, urmărind următoarele obiective:

- identificarea elementelor constituente ale tehnicii informative *exploatare în orb* în vederea clarificării conceptuale a sintagmei;
- relevarea contextelor şi a modurilor în care tehnica era utilizată de către personalul DSS sau de către serviciile de informaţii adverse, în vederea creionării unui cadru care, deşi empiric, poate fi modelat într-o metodă replicabilă ce poate fi determina obţinerea unor rezultate previzibile, repetabile;
- individualizarea elementelor comune, respectiv distincte, faţă de practicile similare ale altor servicii de informaţii, ce i-ar conferi un caracter de unicitate;
- identificarea factorilor favorizanţi, a mecanismelor motivaţionale ce asigură succesul şi eficacitatea aplicării tehnicii;
- reliefarea, pe principiul lecţiilor învăţate, a avantajelor şi dezavantajelor utilizării de către un operator HUMINT a acestei tehnici de obţinere a informaţiilor;

Stabilirea unităţilor de analiză – stabilirea categoriilor şi codurilor, respectiv definirea variabilelor

În vedere stabilirii unităţilor de analiză am selecţionat ca fiind relevante elementele definitorii, aşa cum se regăsesc ele în *„Index de termeni şi abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securităţii"* (C.N.S.A.S, n.d.) sub forma definirii *exploatării în orb,* respectiv: *„**metodă operativă** constând în **culegerea de informaţii** sub **acoperirea unei identităţi false**."* Acestea au fost transformate în coduri, în unităţi de semnificaţie, care ulterior au fost supuse interpretării.

De asemenea, întrucât definiţia citată este marcată de un caracter sporit de generalitate şi ambiguitate, am apreciat ca oportun să trecem contextele operaţionale citate printr-un dublu filtru: cel al tehnicii de *exploatare în orb* privit într-un *benchmarking* cu o tehnică similară, respectiv *elicitation*. Pentru aceasta, stabilirea unităţilor de analiză şi definirea variabilelor am utilizat practicile inventariate de către FBI (F.B.I., 2019), respectiv: *„**transformarea întrebărilor în comentarii**, întrucât sursa va fi mult mai dispusă să abordeze un subiect dacă nu este interogată, ci invitată să delibereze; **complimentarea ţintei** (inflamarea ego-ului); **afirmaţiile provocatoare** (menite a determina persoana elicitată să solicite lămuriri); **referinţele oblice** (care*

determină sursa să abordeze subiectul într-o proiecție de la general la particular prin abordarea unor aspecte care pot completa sau clarifica subiectul); ***afirmațiile false*** *(elicitatorul susține ceva greșit, iar ținta îl va corecta);* ***quid pro quo*** *(funcționează pe principiul oferirii unor informații în schimbul unor confidențe similare);* ***oferirea de informații „confidențiale”*** *(off the record);* ***simularea naivității; manifestarea simpatiei/dezacordului; utilizarea ascultării active; folosirea bracketing****-ului (abordarea aceluiași subiect din unghiuri diferite); abordarea din perspectiva* ***argumentului autorității*** *(proiecția/ afirmația aparține unei terțe părți citate); abordarea* ***„istoricului comun”*** *(împărtășirea unor experiențe comune de viață, de exemplu, același cerc relațional, pasiuni comune etc.);* ***solicitarea permisiunii*** *(pentru a evita senzația de invaziune/intruziune într-un demers ce din start supra-poziționează ținta și îi stimulează orgoliul);* ***utilizarea umorului****;* ***repetarea cuvintelor*** *(cu rol de întărire/încurajare);* ***folosirea pauzelor de comunicare*** *(tăcerea ca pressing); lansarea* ***“loaded questions”*** *(întrebărilor ce au inclusă o presupunere)”* (Tropotei, 2016, pp. 5-6).

Pentru o imagine de ansamblu a modului în care tehnicile citate funcționează și a identificării factorilor favorizanți, am apreciat ca oportun să lărgim arealul variabilelor cu cel al pârghiilor motivaționale privite ca factori generatori, de augmentare și de consolidare a relației dintre un operator HUMINT și o potențială sursă umană.

Aceste pârghii motivaționale sunt tratate în literatura de specialitate americană de autori precum M.D. Charney și J.A. Irvin (Charney & Irvin) sub acronimul MICE: ***money***/banii – informațiile relevante/strategice pot fi valorizate (Titscher, Meyer, Wodak, & Vetter, 2000) pecuniar de către cei interesați; ***ideology***/ideologia – aspecte identitare naționale, sociale, culturale, politice, militare, economice, religioase etc.; ***coercion***/coerciția & ***compromise****/*compromisul – cu multiplele lor forme de manifestare sunt ancorate în sentimentul de culpă/frică al surselor umane; **ego**-ul – înglobează o categorie mai largă de emoții din sfera compulsiunilor, de auto-afirmare sau de atragere a afectivității.

Sistemul motivațional MICE poate fi combinat cu sistemul motivațional RASCLS (bazat pe studiile efectuate de Robert Cialdini),

care poate să ofere instrumentele necesare înțelegerii și motivării comportamentului uman, respectiv: ***reciprocity***/reciprocitatea – obligația resimțită de a răsplăti o persoană/entitate care a avut o atitudine pozitivă față cel în cauză; ***authority***/autoritatea – brand-ul, renumele, recunoașterea socială sunt în măsură a atrage aderenți pe principiul conformismului social; ***scarcity***/penuria – oamenii manifestă atracție față de persoanele/organizațiile în cadrul cărora competențele lor au căutare sau sunt dorite; ***commitment and consistency***/ asumarea și consistența acțională*; **liking/***similitudinea –suntem atrași de oamenii în care ne oglindim, cu care suntem asemănători; ***social proof*** / acceptarea socială – implică un proces de observare a altor persoane, cu precădere în evenimente, medii, situații mai puțin familiare pentru stabilirea comportamentului corect sau acceptat social în aceste situații.

Procesul de definire a variabilelor a presupus clarificarea următoarelor criterii ce vor face obiectul produsului analitic:

- elemente constituente ale tehnicii informative (*exploatare în orb / elicitare):* toate acele modalități care ajută la obținerea de informații de la o potențială sursă umană;
- context și mod de aplicare a tehnicii: situații, evenimente, stări de fapt;
- elemente comune sau de autenticitate ale celor două tehnici: practici utilizate;
- pârghii motivaționale pentru o aplicare eficientă a tehnicilor: factori favorizanți/defavorizanți.

Formularea interpretărilor

În vederea formulării interpretărilor, am pornit de la simple observații, conexând contexte și acțiuni ce pot reliefa pattern-uri, interferențe și corelații între variabile (Babbie, 1975/1992, p. 444).

Ca tipologie a analizei de conținut am optat pentru modelul propus de Titscher (Titscher, Meyer, Wodak, & Vetter, 2000, pp. 62-64) mergând, din punct de vedere al tipologiei procesuale pe nivelurile semiotic-semantic (care are ca obiect sensul cuvintelor și al propozițiilor, respectiv analiza de temă) și semantic-pragmatic (care are ca obiect înțelesul și efectul mesajului, respectiv analiză de atribuire).

În ceea ce privește procedurile analitice utilizate, am optat pentru varianta propusă de Titscher (Titscher, Meyer, Wodak, & Vetter, 2000), respectiv:

1. *sumarizare – încercarea de a decupa, sintetiza, simplifica și reduce materialul;*
2. *structurare – relevarea pattern-urilor, tiparelor, modelelor și, construirea unui eșafodaj, a unei scheme silogistice pornind de la acestea;*
3. *explicare – clarificarea materialului.*

În interpretarea unităților de semnificație am conjugat elementele definitorii ale ambelor tehnici, *elicitation și exploatare în orb.* Întrucât prezentarea integrală a cazuisticii studiate și a interpretărilor aferente acesteia pot deveni, pentru un cititor, monotone și repetitive, am optat pentru prezentarea modului de operare în cazul unui exemplu preluat din cadrul celor 21 de materiale studiate, precizând că am recurs la același mod de lucru pentru toate segmentele de text analizate.

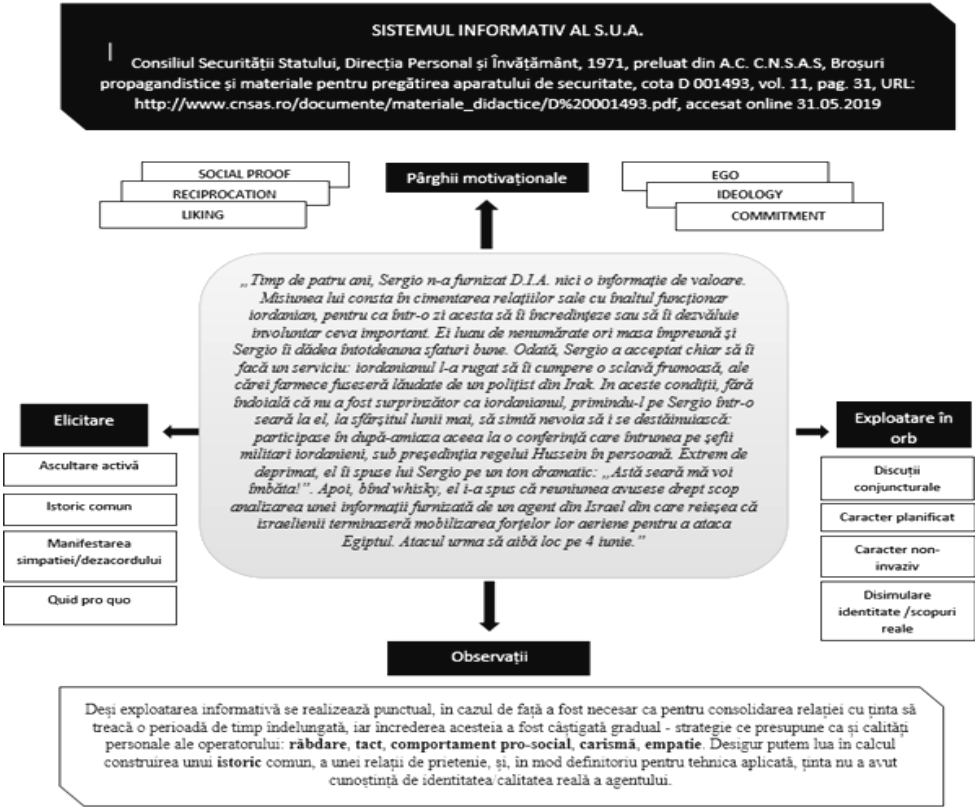

Figura 1: Model analitic – studiul documentelor CNSAS

Pornind de la definirile prezentate în secțiunea de conceptualizare și completând cu rezultatele obținute în urma procesului analitic au rezultat următoarele aspecte de interes:

1. Elemente constituente comune ale celor două tehnicii informative, respectiv *exploatare în orb* și *elicitare*:

a. sunt utilizate în obținerea de informații de la surse umane;

b. implică utilizarea unor contexte sociale ce permit sau facilitează inițierea unor discuții/interrelaționări aparent neintenționate cu persoane ce dețin date/informații de interes pentru operatorul HUMINT;

c. presupun contextualizarea conţinutului comunicării pentru a nu atrage atenţia asupra subiectului/subiectelor de interes vizate de către operator;

d. deşi aparent dezinvolte, non-invazive, demersurile au un caracter orientat, concentrat pe obţinerea unui anumit tip de informaţii ce prezintă interes pentru operator;

e. aplicarea tehnicilor nu atrage atenţia asupra interesului informaţional;

f. pot fi lansate în manieră planificată sau inopinată;

g. pot fi utilizate atât în manieră ofensivă cât şi defensivă;

h. pot fi aplicate atât în activitatea de informaţii cât şi de contra-informaţii;

i. se regăsesc, potrivit materialelor studiate, în practica serviciilor de informaţii de pe tot globul, nefiind un atribut exclusiv al DSS sau al FBI;

j. permit culegerea unor informaţii de primă mână – percepţii, opinii, judecăţi proprii – de la o sursă umană, şi verificarea, validarea, completarea unor date şi informaţii ce ar fi inaccesibile altor surse tipuri de surse, furnizând elemente în baza cărora, ulterior, în urma unui proces analitic, va fi produs livrabilul de *intelligence* (de exemplu: *Hăituiala îndelungată* (C.N.S.A.S., Hăituiala îndelungată, 1977, p. 17) „Iată-mă, aşadar, conducând un local de noapte. Nimeni nu îşi închipuie ce mină de informaţii poate fi un cabaret de acest gen. Vedeam perindîndu-se toată lumea de vază din timpul ocupaţiei, inclusiv colaboraţionişti. [...] Ştiam ce regiment sosea sau părăsea Franţa şi cunoşteam dinainte misiunile celebrei escadrile Richtoffen, deoarece echipajul făcea întotdeauna escală la „Monte-Cristo”. Cea mai valoroasă informaţie a fost cea cu privire la atacarea Rusiei de către Germania. Am aflat-o cu opt zile înainte de declanşarea ostilităţilor, din gura unui ofiţer superior al statului-major. Era pe la ora 6 dimineaţa. Tipul avea în faţa lui pe masă o sumedenie de sticle goale şi pe genunchi o dansatoare. Mi-a spus: „Peste opt zile totul este gata, mergem la ruşi”.);

k. pot fundamenta alte măsuri din domeniul activităţilor de intelligence: cunoaşterea vulnerabilităţilor/pasiunilor unor persoane cu funcţii de conducere din structuri/ţări inamice care pot facilita recrutarea acestuia; cunoaşterea stării de spirit a populaţiei dintr-un

grup/categorie/clasă socială sau zonă geografică poate argumenta luarea unor măsuri ulterioare ofensive/defensive, etc.; ilustrativ pentru acest tip de abordare este citatul următor din *Arta informațiilor* (C.N.S.A.S., Arta Informațiilor – Allan Dulles, 1967, p. 120) „[...] dacă lucrătorii de informații sovietici din cadrul ambasadei, aparținînd rezidenturii „legale", cu ocazia activităților protocolar-diplomatice ca dineuri, cocteiluri, recepții întîlnesc diferite persoane interesante sau influente, vor trece la închegarea unor relații de „prietenie" cu acestea, vizînd eventual, mai tîrziu, chiar recrutarea lor"; de altfel, eficiența și utilitatea informațiilor obținute prin aplicarea tehnicilor de colectare a informațiilor prin utilizarea tehnicilor de *exploatare în orb/elicitare* poate fi ilustrată printr-un exemplu oferit într-o manieră plastică de campaniile de awareness dezvoltate de către Guvernul SUA în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ce aveau ca scop creșterea nivelului de conștientizare – la nivelul publicului larg – a riscurilor pe care le pot crea tendințele de pălăvrăgeală, de diseminare fără discernământ a unor informații ce pot fi (și erau la momentul respectiv) utilizate de către inamici. Astfel au apărut bannerele prezentate în locuri publice cu mesaje și sloganuri precum *Loose lips sink ships* (informații furnizate fără discernământ pot fi receptate de către un spion și utilizate de către un inamic pentru a ne scufunda vasele), *Defense on the sea begins on the shore* (protecția acțiunilor de pe mare începe pe uscat) sau *Defense in the field begins in the factory.*

l. informațiile obținute pot fi fragmentate, disparate, incomplete, subiective în comparație cu informații obținute tot prin surse umane dar ca urmare a angajării unui *handler* și a unei rețele informative; un exemplu elocvent în acest sens este furnizat în *Hăituiala îndelungată* (C.N.S.A.S, Hăituiala îndelungată, 1977, p. 38): „Rețeaua sa de informații, Centurie, este un model al genului. Ea dispune de surse la un înalt nivel în toate serviciile publice aflate în contact cu ocupantul. Mii de ochi observă în permanență mișcările inamicului, examinează lucrările sale. Mii de urechi înregistrează frînturi de informații. Vîrsta comandantului, moralul soldatului sosit de pe Frontul de răsărit cu picioarele înghețate, opinia unui tanchist despre colonelul care-l comandă. Informații fără însemnătate la prima vedere care-l descurajează pe cel care le culege, simple pîraie în Franța, ele devin însă

fluviu la Londra și permit statelor-majore aliate să întocmească „harta vie" a armatei inamice".;

m. costurile (raportate la resursa financiară și la resursa timp) aplicării unor astfel de tehnici sunt reduse în comparație cu utilizarea altor surse de *intelligence* (de exemplu SIGINT);

n. se pot realiza:

i. punctual (de exemplu: *Fapte care nu se uită* (C.N.S.A.S., Fapte care nu se uită, 1970, pp. 11-13) „Într-o seară am primit la Tsubaki Club vizita unui comandant al unei nave-spital japoneze. Îmbătându-se, acesta îmi destăinui că sosea la Bougainville cu un important contingent de trupe. L-am întrebat dacă avea răniți la bord. El a rîs cu hohote și mi-a răspuns: „Avem câțiva răniți ușor. Toți ceilalți sunt soldați de elită Noi știm că acești idioți de americani nu vor a încerca niciodată să atace un vas al Crucii Roșii". În aceeași seară am trimis un mesager care-i avertiza pe prietenii mei că japonezii utilizau navele-spital pentru transporturile de trupe.";

ii. cu continuitate (de exemplu: *Oameni ai informațiilor* (C.N.S.A.S., Oameni ai informațiilor, 1972, p. 29) „Kuhn a deschis un salon de coafură. Soțiile ofițerilor americani, în timp ce se coafau, flecăreau despre plecările și sosirile navelor militare americane, despre schimbările care se făceau la bază, constituind astfel o importantă sursă de informații pentru serviciul secret japonez".

o. riscurile rezultate ca urmare a aplicării tehnicilor studiate este limitat, cu condiția pretextării și contextualizării demersurilor colocviale inițiate de către operatorul HUMINT; (de exemplu: *Dosarul 51* (C.N.S.A.S., Dosarul 51, 1970, pp. 16-17): „Stenograma înregistrării unei conversații între Marguerite Maria și 8956 la data de 27.10.1967): 8956 - Și..., te ai bine cu stăpânii? M.M. – Așa și așa. Nenorocirea este că ei îmi cunosc părinții, fiindcă coniţa este din satul meu. Cînd vreau să mă plimb prin oraș trebuie să mă plimb prin oraș trebuie să mă întorc seara devreme. Altfel mă toarnă bătrânilor." „[…] 8956 – Și el te bate la cap? M.M. – Aș, el este un fel de papa-lapte! Nici Liliane nu este grozav de fericită! 8956 – Se consolează poate în altă parte…?! M.M. – Treaba ei. [...] M.M. – Îl vezi pe ăla cu părul creț din stînga? Vine des la bal în strada

Odessa. O dată m-a invitat la dans şi se băga în mine de îmi crăpa obrazul de ruşine. L-am lăsat în mijlocul dansului şi am plecat. S-a luat după mine. I-am spus că dacă nu mă lasă în pace îi ard una peste bot de nu se vede. 8956 – Ce spui? Aşa violentă eşti? La stăpânii tăi ai dat de gustul palmelor? [...] Şi mai slăbeşte-mă o dată cu stăpânii mei! Uite, s-a terminat tangoul ăsta şi noi tot n-am dansat.";

p. pot fi utilizate la nivelul simţului comun de către persoane fără o pregătire de specialitate – având ca fundament doar calităţile native ale acestora – însă rezultatele obţinute şi diminuarea riscurilor contra-informative sunt optimizate prin pregătire adecvată (de exemplu: *Sistemul informativ al S.U.A.* (C.N.S.A.S., Sistemul informativ al S.U.A., 1971, p. 40): „Sursele de informaţii ale unui ataşat militar sunt foarte variate. Buletinele şi rapoartele tehnice, ziarele revistele, radioul, televiziunea şi statisticile publicate în ţara adversă prezintă interes pentru un ataşat militar. De o deosebită valoare sînt contactele stabilite cu persoane ce deţin posturi de conducere în guvern, armată şi organizaţii economice.");

q. nu ridică riscuri aferente legalităţii: avem de-a face cu discuţii amiabile, liber consimţite, responsabilitatea abordării unui subiect de discuţie putând fi atribuită oricând partenerului de discuţie (de exemplu: *Marile bătălii secrete ale celui de-al Doilea Război Mondial* (C.N.S.A.S., Marile bătălii secrete ale celui de-al Doilea Război Mondial, 1977, p. 38) „În baza semnalării unei informatoare care, simulînd că s-a îndrăgostit de un subofiţer S.S. de origine din Peenemunde, aflase de la acesta că aici se lucrează la o uimitoare armă secretă";

r. ambele utilizează mecanisme şi strategii de comunicare şi de interrelaţionare operaţionalizate prin intermediul celor 20 de sub-tehnici de elicitare, ce pot fi reduse la nivelul primelor două axiome a Şcolii de la Palo Alto – sintetizate de Alina Panait (Panait): „comunicarea este inevitabilă – imposibilitatea de a nu comunica" şi „orice comunicare se realizează simultan în două planuri: conţinutul şi relaţie" (de exemplu: *Între Washington şi Tokio* (C.N.S.A.S, Între Washington şi Tokio, 1971, p. 12) „Noi, japonezii suntem un popor curios. Manifestăm interes chiar faţă de detaliile cele mai puţin semnificative pe care le observăm în jurul nostru. Oare, în tren sau în restaurant, nimeni nu v-a pus întrebări care, în esenţă, ar putea fi calificate ca fiind un amestec în treburile dv. personale? Noi facem acest

lucru fără intenţie; este metoda noastră de a ne împrieteni şi a face cunoştinţe. Ea constituie şi explicaţia modului cum am aflat despre vizitatorul dv.: una dintre gazdele dv. I-a spus măcelarului despre vizita pe care v-a făcut-o Sato. El a comunicat noutatea aflată unuia dintre lucrătorii săi. Lucrătorul a transmis-o guvernantei Doamnei Fuzisava, iar aceasta stăpînei, care, la rîndul său, a retransmis-o soţului. Acesta, fiindu-mi coleg, mi-a relatat-o mie."

2. Context şi mod de aplicare a tehnicii: în cazul aplicării tehnicilor exploatare în orb/elicitare înţelegem că de regulă acestea sunt lansate în cadrul unor situaţii, evenimente, momente sau în condiţiile existenţei unor stări de fapt care facilitează interrelaţionarea între un operator HUMINT şi sursa/potenţiala sursă umană (de exemplu: evenimente mondene, conferinţe, călătorii etc.). Operatorul utilizează cu aceste ocazii un pretext viabil, adecvat şi adaptat contextului, care permite purtarea discuţiilor într-o manieră firească.

Materialele analizate evidenţiază faptul că aplicarea tehnicilor *exploatare în orb/elicitare* se poate realiza şi cu declinarea calităţii oficiale, dar cu voalarea scopurilor operatorului HUMINT (de exemplu: *Război Secret între Tel Aviv şi Cairo* (C.N.S.A.S., Război secret între Tel Aviv şi Cairo, 1972, p. 21) „După războiul de şase zile, Israelul a folosit aceleaşi metode de stoarcere a informaţiilor ca şi în 1956, fără ca prizonierii egipteni, dintre care mulţi mai fuseseră în aceeaşi situaţie cu un deceniu în urmă, să îşi dea seama de cursa ce le era întinsă. Astfel, toţi ofiţerii superiori prizonieri au fost invitaţi să viziteze principalele oraşe din Israel. Ei au părăsit lagărul de la Atlit, de lîngă Haifa, în grupuri de cîte doi-trei, însoţiţi de un agent israelian şi au mers să ia masa în restaurante luxoase sau la „gazde" israeliene, unde au avut loc schimburi de fotografii, discuţii politice foarte largi pe marginea problemelor din Orientul Apropiat, mici confidenţe. Încă o dată, oamenii Aman-ului nu scăpau nimic din ceea ce se vorbea. În acest fel, au început pregătirile viitorului conflict arabo-israelian."

3. Elemente comune sau de autenticitate ale celor două tehnici: în esenţă, deşi sunt dezvoltate de către două structuri informative diferite şi poartă titulaturi diferite, cele două tehnici studiate au acelaşi conţinut, urmăresc acelaşi scop şi se realizează în practică în mod identic. Totuşi, o diferenţă notabilă a celor două tehnici se remarcă prin faptul că în abordarea autohtonă (DSS) este

nestructurată, bazată pe calităţile native ale operatorului şi pe repere cadru (disimularea scopului discuţiei, a identităţii sau calităţii reale a operatorului), în timp ce abordarea şcolii americane de *intelligence* este structurată pe strategii de comunicare. Cu alte cuvinte: în timp ce DSS, referitor la exploatarea în orb, a răspuns doar la întrebările *ce* şi *de ce aplicăm această tehnică,* FBI a dus acest conţinut un pas mai departe, explicitând şi răspunsul la întrebarea *cum anume aplicăm tehnica (eliciting)*. Eşantionul selecţionat de noi relevă faptul că nu toate strategiile de comunicare sunt însă utilizate cu aceeaşi frecvenţă, unele dintre aceste lipsind în totalitate. Materialele analizate relevă faptul că sunt favorizate abordările prin intermediul cărora operatorul HUMINT pune într-o lumină pozitivă sau care supra-poziţionează persoana care furnizează/poate furniza informaţii de interes; în acest sens sunt utilizate strategii de comunicare ce presupun existenţa unor interese comune, a unui istoric comun, invocarea necunoaşterii unui subiect adus în discuţie sau flatarea ţintei.

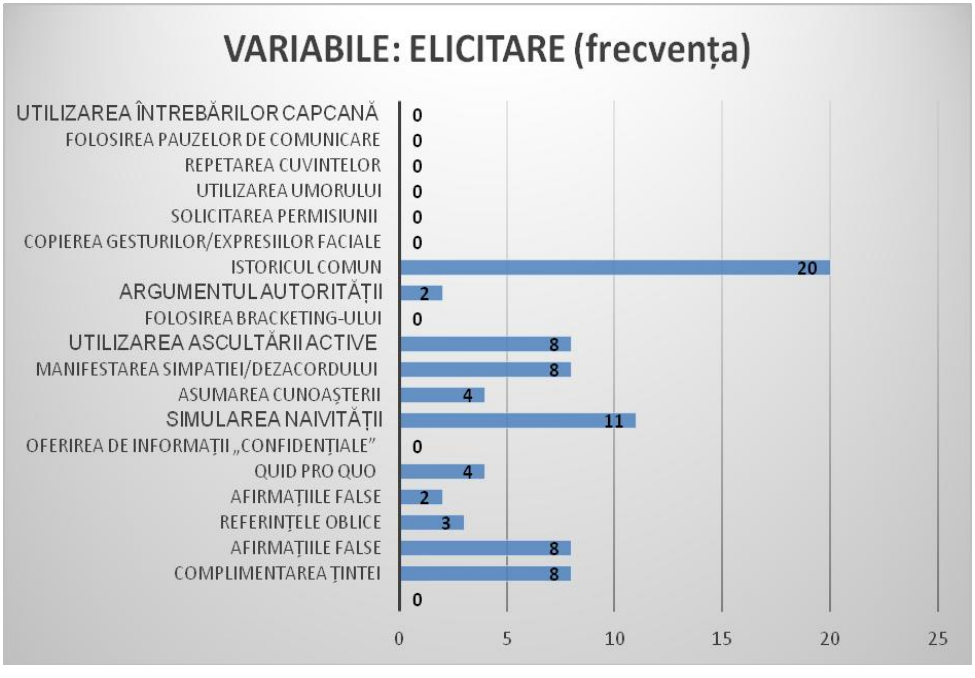

Figura 2: Frecvenţa strategiilor de elicitare utilizate:

O altă diferenţă, ce rezidă din modul în care sunt practicate cele două tehnici, poate fi sesizată în maniera în care DSS pune accent pe valenţele protective ale aplicării *exploatării în orb,* accentuând pe necesitarea utilizării unei identităţi false (C.N.S.A.S, Index de termeni şi abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securităţii, n.d.), a conspirării identităţii şi scopurilor operatorului, în timp ce FBI face referire doar la necesitatea de *„a nu ridica suspiciuni că sunt căutate anumite informaţii (în cadrul discuţiei)"* (F.B.I., 2019). În mod practic însă, ambele servicii fac trimitere la caracteristicile ce presupun atât protecţia operatorului HUMINT cât şi a scopurilor vizate de către acesta, ilustrate grafic în figura de mai jos:

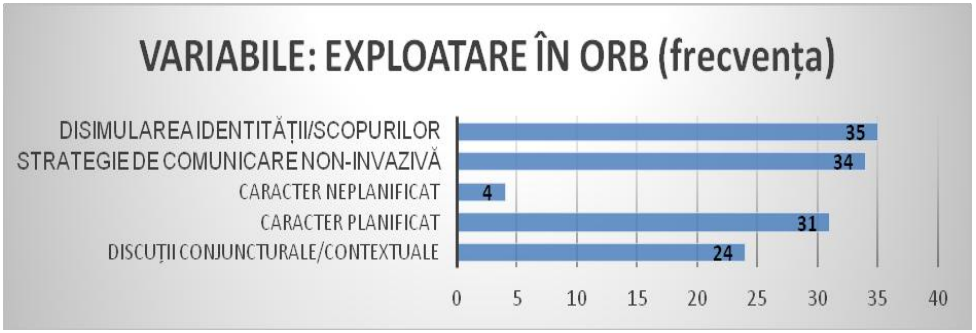

Figura 3: Caracteristicile tehnicii *exploatare în orb:*

4. pârghii motivaţionale pentru o aplicare eficientă a tehnicilor: factori favorizanţi/defavorizanţi. În urma analizei materialelor ce au constituit eşantionul studiului de faţă, am constatat că au fost favorizate acele mecanisme non-intruzive ce facilitează şi optimizează comunicarea interumană prin realizarea unei relaţii bazate pe reciprocity/reciprocitate, liking/similitudine, ideology/ideologie, identity/identitate, commitment and consistency / asumare şi consistenţă acţională, social proof / acceptare socială, în detrimentul celor de factură coercitivă sau intruzivă cum ar fi scarcity/raritatea resursei, coercion/coerciţia, authority/argumentul autorităţii sau money/dependenţă materială. Frecvenţa utilizării pârghiilor motivaţionale în aplicarea tehnicilor exploatare în orb şi elicitare este prezentată în Figura 4:

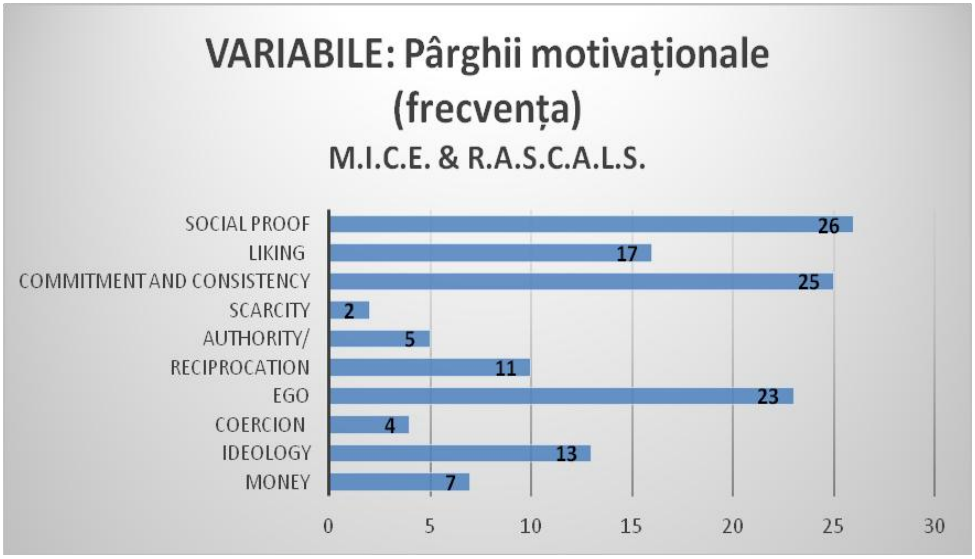

Figura 4: Frecvența utilizării pârghiilor motivaționale în aplicarea tehnicilor exploatare în orb și elicitare este prezentată

Păstrând elementele definitorii prezentate în faza inițială a studiului nostru (în zona de conceptualizare) și completându-le cu rezultatele recente prezentate mai sus, considerăm că putem propune o nouă denumire a tehnicii *exploatare în orb*, respectiv ***tehnica elicitării*** și o nouă definire a acesteia: *Metodă de lucru utilizată în activitatea de informații și contrainformații al cărei scop constă în a afla și a valorifica datele/informațiile deținute de către o sursă umană, fără a atrage atenția asupra demersului în sine sau asupra interesului informativ al operatorului. Tehnica presupune inițierea, purtarea de discuții între un operator HUMINT și o persoană ce deține informații de interes. Tehnica, regăsită în practica structurilor/agențiilor/serviciilor care desfășoară activități de intelligence, are un caracter non-invaziv și poate fi lansată în manieră planificată/inopinată, ofensivă/defensivă, punctual/cu continuitate și presupune implicarea unor resurse materiale și/sau financiare scăzute.*

Riscurile rezultate ca urmare a aplicării tehnicii elicitării sunt limitate, cu condiția pretextării și contextualizării demersurilor colocviale.

Maniera de punere în practică a fost inventariată de către FBI (F.B.I., 2019)*, însă, din totalul strategiilor de elicitare sunt favorizate cele prin intermediul cărora operatorul HUMINT pune într-o lumină pozitivă sau supra-poziționează persoana care furnizează/poate furniza informații de interes. Cu titlu de exemplu, menționăm următoarele strategii de interrelaționare: utilizarea istoricului comun, a ascultării active, simularea naivității, complimentarea țintei, afirmațiile false (ce invită la furnizarea unor clarificări) etc.*

Mecanismele psihologice, pârghiile motivaționale care facilitează aplicarea tehnicii, sunt plasate în zona reciprocității, similitudinii, acceptării sociale, asumării și consistenței acționale.

Concluzii

În studiul de față eforturile de cercetare au vizat modelarea unei metode de culegere a informațiilor prin identificarea caracteristicilor acesteia și a modurilor de acțiune care, în mod repetat, predictibil, empiric și s-au dovedit a fi de succes. Practic demersul în sine vizează, din perspectiva competitivității și securității, obținerea, utilizarea și păstrarea avantajului oferit de deținerea și utilizarea informației.

Mecanismul care facilitează întregul proces de tatonare, explorare și de devoalare a informațiilor și care exploatează nevoia umană compulsivă de apartenență, de acceptare, de feedback și apreciere, de înțelegere și relaționare bazată pe comunicare socială.

Relevanța și actualitatea studiilor de intelligence poate fi apreciată din mai multe perspective. Din perspectiva eficienței aplicării metodelor de culegere a informației, utilizarea cu succes a exploatării în orb / a elicitării a determinat acțiuni care au schimbat fie soarta unor conflicte, fie au inabilitat inițiativele unor inamici sau au facilitat obținerea avantajului economic.

Inițierea și aprofundarea cercetărilor aferente tehnicilor de elicitare utilizate în culegerea de informații din surse umane are valoare specifică, credem noi, și din perspectiva formării noilor generații de operatori HUMINT.

Intenția urmărită de către noi, circumscrisă clarificărilor conceptuale, a fost aceea de a conduce la înțelegerea și utilizarea tehnicilor analizate – exploatarea în orb și elicitarea – într-o manieră

unitară şi coerentă. Clarificarea şi integrarea conceptelor utilizate în cadrul studiilor de *intelligence* – vor permite utilizarea lor într-o manieră comună, coerentă, consistentă (inclusiv în practica istorică) şi va invalida utilizarea lor în contexte inadecvate, fie din ignoranţă fie din maliţiozitate

Deşi sintagma *exploatare în orb* are un caracter de autenticitate şi face parte din practica şi din taxonomia serviciilor de informaţii autohtone, în fond, tehnica se suprapune peste sintagma *elicitation techniques* statuate ca tehnici de culegere a informaţiilor, tratate cu mijloace ştiinţifice şi acceptate cu această denumire în cultura intelligence de pe filieră anglo-saxonă.

Prin urmare, considerăm că este necesară reevaluarea sintagmei *exploatare în orb* şi, avînd în vedere caracteristicile acesteia, exprimarea ei într-o formulare lexicală profesionistă: *tehnica elicitării*. În această formulare, încadrarea semantică şi cognitivă permite atribuirea unei noi denumiri şi definiri, demers ce poate fi în măsură a alinia şcoala românească de intelligence cu practicile şi conceptele acceptate şi utilizate atât de către alte servicii de informaţii sau agenţii de intelligence, inclusiv cu cele ale statelor membre NATO.

În acest context, precizăm că propunerea noastră are un rol constructiv, de clarificare şi de adăugare la bagajul de cunoştinţe aferente domeniului *intelligence* a unor noi elemente care, la rândul lor pot genera sau pot fundamenta iniţierea unor noi cercetări circumscrise domeniului menţionat. În acest sens, cel puţin în ceea ce ne priveşte, o viitoare direcţie de cercetare este reprezentată de cartografierea cadrului de competenţe aferente unei clase de profesii (HUMINT) cu intenţia de a completa şi clarifica aspecte care au fost atinse doar tangenţial în cadrul cercetării de faţă. O altă direcţie de cercetare poate viza practici validate ştiinţific care pot fi utilizate în obţinerea informaţiilor prin *tehnica* elicitării: maieutica socratică, influenţarea interpersonală, negociere etc.

Referințe:

1. Andrew, C. (2018). *The Secret world – A History of Intelligence.* New Haven; London: Yale University Press.
2. Army, H. D. (2006, September 6). *Field Manual no. 2-22.3 Human Intelligence Collector Operations.* Military Law, Headquarters Department of the Army, Washington DC. Retrieved 05 15, 2019, from www.loc.gov: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/human-intell-collector-operations.pdf
3. Babbie, E. R. (1975/1992). *The Practice if Social Research.* New York: The Free Press.
4. Bailey, K. D. (1978/1982). *Methods of Social Research* (2 ed.). New York: The Free Press.
5. Buştiuc, F. (2015, Martie 04). Factorul edusec®: Factorul de conştientizare şi activare a atitudinii pentru educaţia de securitate. *Revista Intelligence*. Retrieved Iunie 10, 2019, from https://intelligence.sri.ro/factorul-edusec-factorul-de-constientizare-si-activare-atitudinii-pentru-educatia-de-securitate/
6. C.N.S.A.S. (1971). *Între Washington şi Tokio.* (D. P. Învăţămînt, Ed.) Consiliul Securităţii Statului. Retrieved August 02, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Intre%20 Washington%20si%20Tokio.pdf
7. C.N.S.A.S. (1977). *Hăituiala îndelungată.* (p. ş. Serviciul editorial, Ed.) Retrieved Octombrie 15, 2018, from http:// www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001515.pdf
8. C.N.S.A.S. (n.d.). *Index de termeni şi abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securităţii.* Retrieved Iulie 19, 2019, from www.cnsas.ro: http://www.cnsas.ro/documente/arhiva/ Dictionar %20termeni.pdf
9. C.N.S.A.S. (1954). *Ordine şi instrucţiuni MAI originale.* (D. G. Juridică, Ed.) Ministerul Administraţiei şi Internelor. Retrieved August 02, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/acte_ normative/3612_004%20fila%20291-308.pdf
10. C.N.S.A.S. (1967). *Arta Informaţiilor – Allan Dulles.* (p. ş. Serviciul editorial, Ed.) Broşuri propagandistice şi materiale pentru pregătirea aparatului de Securitate. Retrieved Septembrie 18, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/ D%20001472.pdf
11. C.N.S.A.S. (1968a). *Agent secret la Damasc.* (D. Învăţămînt, Ed.) Consiliul Securităţii Statului. Retrieved Noiembrie 12, 2018, from

http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20008712_001_p07.pdf
12. C.N.S.A.S. (1968b). *Fond Informativ Dosar nr. 8, Vol. nr. 8* (Vol. 8). Consiliul Securității Statului. Retrieved Octombrie 29, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_008%20fila%20092-098
13. C.N.S.A.S. (1969a). *În avanposturi informative.* (D. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Septembrie 14, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20017448_019.pdf
14. C.N.S.A.S. (1969b). *Linia Viking.* (D. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Ianuarie 21, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20017448_017.pdf
15. C.N.S.A.S. (1969c). *Rețele informative.* (D. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Martie 28, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001464.pdf
16. C.N.S.A.S. (1969d). *Vulturul.* Consiliul Securității Statului. Retrieved Aprilie 14, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20017448_011.pdf
17. C.N.S.A.S. (1970a). *Dosarul 51* (Vol. 43). (D. P. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Noiembrie 04, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20017448_043.pdf
18. C.N.S.A.S. (1970b). *Fapte care nu se uită.* (D. P. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Noiembrie 02, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001513.pdf
19. C.N.S.A.S. (1970c). *Rețeaua marelui șef.* (D. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Februarie 11, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001524.pdf
20. C.N.S.A.S. (1971a). *Singur printre dușmani.* (D. p. învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Aprilie 20, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Singur%20printre%20dusmani.pdf
21. C.N.S.A.S. (1971b). *Sistemul informativ al S.U.A.* (Vol. 11). (D. P. Învățămînt, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Octombrie

21, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001493.pdf

22. C.N.S.A.S. (1972a). *Oameni ai informațiilor.* (D. P. Învățământ, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Noiembrie 03, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001521.pdf
23. C.N.S.A.S. (1972b). *Operația "Long Saut".* (p. d. Oficiul pentru propagandă, Ed.) Ministerul de Interne. Retrieved Noiembrie 28, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Operatia%20Long%20Saut.pdf
24. C.N.S.A.S. (1972c). *Război secret între Tel Aviv și Cairo.* (D. P. Învățământ, Ed.) Consiliul Securității Statului. Retrieved Noiembrie 02, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Tel%20Aviv%20si%20Cairo.pdf
25. C.N.S.A.S. (1977a). *Ce știm și ce nu știm despre C.I.A.* (P. ș. Serviciul Editorial, Ed.) Ministerul de Interne. Retrieved Ianuarie 16, 2019, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001458.pdf
26. C.N.S.A.S. (1977b). *Hăituiala îndelungată.* (p. ș. Serviciul editorial, Ed.) Ministerul de Interne. Retrieved Octombrie 15, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20001515.pdf
27. C.N.S.A.S. (1977c). *Marile bătălii secrete ale celui de-al Doilea Război Mondial.* (p. ș. Serviciul editorial, Ed.) București: Ministerul de Interne. Retrieved Noiembrie 14, 2018, from http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/Marile%20batalii%20secrete.pdf
28. C.N.S.A.S. (1979). *Ghid bibliografic privind problemele muncii de informații și contrainformații tratate în lucrările realizate pe bază de traducere editate în Ministerul de Interne.* (S. E. Consiliul Politic, Ed.) Ministerul de Interne. Retrieved Noiembrie 14, 2018, from www.cnsas.ro: http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20008712_001_p07.pdf
29. Charney, M., & Irvin, J. (n.d.). *www.afio.com/publications/CHARNEY_The_Psychology_of_Espionage_DRAFT_2014Aug28.pdf.* Retrieved August 19, 2017, from www.afio.com: https://www.afio.com/publications/CHARNEY_The_Psychology_of_Espionage_DRAFT_2014Aug28.pdf
30. Chelcea, S. (2007). *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative* (3 ed.). București: Editura Economică.

31. Chelcea, S. (2007). *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative* (3 ed.). București: Editura Economică.
32. Collins. (2014). *Collins English Dictionary*. Retrieved Septembrie 2016, 2016, from Collins English Dictionary – Complete and Unabridged: http://www.thefreedictionary.com/HUMINT
33. Cooke, N. J. (1994, December 6). Varieties of knowledge elicitation techniques. *International Journal of Human-Computer Studies, 41*(6), pp. 801-849. doi:https://doi.org/10.1006/ijhc.1994.1083
34. Detectivi-Iași. (2019). *Secțiunea: termeni, Concepte și Sintagme*. Retrieved Iunie 12, 2019, from Detectivi-Iași.ro: http://www.detectivi-iasi.ro/ro/informatii-utile
35. Dujmovic, N. (2005). Fifty Years of Studies in Intelligence: Building an Intelligence Literature. *Studies in Intelligence, 49*. Retrieved Martie 29, 2017, from https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol49 no4/Fifty_Years_1.htm
36. F.B.I. (2019). *FBI, Documents – Elicitation Techniques.* Retrieved Mai 05, 2019, from www.fbi.gov: https://www.fbi.gov/file-repository/elicitation-brochure.pdf/view
37. Glăvan, E. (2014). Curs Explicația Sociologică 2013-2014 – Percheziții a la carte: analiza de conținut. Bucuresti. Retrieved Mai 12, 2019, from http://doctorat-sociologie.ro/wpd/wp-content/uploads/2017/09/es_s2_eg_2014_analiza_continut.pdf
38. Hall, L. M., & Bodenhamer, B. G. (2012). *Manual de utilizare a creierului* (Vol. 2). București: Editura Vidia.
39. Maior, G. C. (2009). Istoricism, legalism și teoretizare în studiul intelligence-ului – editorial. *Revista Română de Studii de Intelligence, 1-2*, p. 6. Retrieved Februarie 19, 2016, from https://animv.ro/revista-romana-de-studii-de-intelligence-nr-1-2/
40. MI5. (2019). *Agent FAQS*. Retrieved Iunie 02, 2019, from Security Service MI5: https://www.mi5.gov.uk/agent-faqs
41. Neuendorf, K. A. (n.d.). The content Ananlysis Guidebook. Retrieved from http://academic.csuohio.edu/kneuendorf/content/resources/flowc.htm
42. Panait, A. (n.d.). *Școala de la Palo Alto: o axiomatică a comunicării.* Retrieved Iulie 20, 2019, from www.academia.edu: https://www.academia.edu/36413705/%C5%9Ecoala_de_la_Palo_Alto_o_axiomatic%C4%83_a_comunic%C4%83rii
43. Popa, M. (n.d.). *APIO – Metodologia cercetării sociologice (note de curs). Noțiuni de cercetare calitativă.* Retrieved Martie 02, 2019,

from www.apio.ro: http://www.apio.ro/upload/mc11_cerc_calit_12.pdf
44. Popescu, A. (2012). *Cinci milenii de război secret. Oenciclopedie a spionajului.* Târgovişte: Cetatea de Scaun.
45. Sedlack, G. R., & Stanley, J. (1999). *Social Research. Theory and Methods.* Boston: Allyn and Bacon.
46. Seignobos, C. (1901). *La Methode historique appliquee aux sciences sociales.* Paris: Felix Alcan.
47. Taylor, W. N. (2010). *The Dark Arts of Business. The Lessons Not Thought in the Classroom or Boardroom. Elicitation.* Lulu Enterprises, Inc.
48. Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., & Vetter, E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis.* London: Sage Publications.
49. Tropotei, T. O. (2016). Elicitarea – utilizarea tehnicilor de interrelaţionare în vederea culegerii de informaţii. *„Studiul complexităţii, dinamicii şi perspectivei securităţii europene”*, pp. 1-2. Bucureşti: Academia Naţională de Informaţii „Mihai Viteazul”.
50. Ureche, M., & Rogojan, A. I. (2001). *Servicii secrete străine. Retrospectivă şi actualitate. Interferenţe în spaţiul românesc* (Vol. 1). Bucureşti: Editura PACO.
51. Warner, M. (2009). Intelligence as Risk Shifting. In P. Gill, S. Marrin, & M. Phytian, *Intelligence Theory* (p. 22). New York: Routlege.
52. Webster. (2019). *Merriam-Webster/elicit*. Retrieved Mai 18, 2019, from merriam-webster.com: http://www.merriam-webster.com/dictionary/elicit